

HITZ HURRENKERA ETA BIRREGITURAKETA EUSKARAZ

Ricardo Etxepare^a eta Myriam Uribe-Etxebarria^b

(IKER-UMR5478)^a

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea)^b

0. Abstract

*The analysis focuses on those varieties of Basque that admit the participial dependent to occur either before or after the modal verb. It is shown that in these varieties, the syntactic position of the participial dependent correlates with differences in its internal structure: whereas participial dependents can correspond to TPs when they are located to the right of the modal verb in Basque (a typically SOV language), they cannot correspond to anything more complex than a small *v* structure when they surface to the left of the modal verb. Our analysis of the internal structure of participial dependents also extends to issues concerning the basic word order of Basque. It is claimed that the analysis presented here requires the auxiliary to be generated to the left of the verb phrase, as the antisymmetry hypothesis would posit.*

1. Sarrera¹

Euskarak bezala SOV azpiko hitz hurrenkera eta menpeko perpaus jokatu gabeak dituzten hainbat hizkuntzatan, gauza ezaguna da batetik, perpaus jokatu gabeak aditz nagusiaren aurretik edo atzetik ager daitezkeela, eta bestetik, hitz hurrenkera horiek ezaugarri jakin batzuek galdatzen dituzela egitura aldetik. Wurmbrandt-ek (2001, 2005) hizkuntza germanikoentzat proposatzen duen sintesiari jarraitzen badiogu esate baterako, iduri luke bi egitura moeta nagusi badiorela hizkuntza horietan: aditz nagusia laguntzaile bat denekoa, menpekoea aditzaren aurrean baizik onartzen ez dutenak; eta aditz nagusia lexikoa den kasua, zeinetan menpekoea aurretik nahiz atzetik ager daitekeen. Bien arteko kontraste alemanierazko pare hauen bitartez erakuts daiteke (Wurmbrandt 2001: 292):

- (1) a. Weil der Hans der Maria helfen muss
zeren det Hans det Maria lagundu behar-du
«Zeren Hansek Maria lagundu behar baitu»
b. *Weil der Hans muss der Maria helfen
zeren det Hans behar-du det Maria lagundu
«Zeren Hansek Maria lagundu behar baitu»

¹ Laburki bada ere, lan honen egileok gure eskerrona eta miresmena agertu nahi diogu Beñat Oyharçabal, hizkuntzalaritzan eta bereziki euskararen sintaxian urtetan buruturiko lan baliotsuarengatik, izan ditugun (eta ditugun) elkarren arteko eztabaida mamitsuengatik, eta zorroztasunaren lagun beti erakutsi duen dotoreziagatik. Lan hau Eusko Jaurlaritzako GIC07/144-IT-210-07, HM-2008-1-10, HM-2009-1-1, MV-2008-2-18, Zientzia eta Teknologia Ministeritzako FFI2008-04786 eta TSABL (ANR-07-CORP-033) ikerkuntza proiektuen babespean burutu da.

- (2) a. Weil der Hans der Maria zu helfen versuchte
 zeren det Hans det Maria ptk lagundu saiatu-da
 “Zeren Hans Maria laguntzen saiatu baita”
 b. Weil der Hans versuchte der Maria zu helfen
 zeren det Hans saiatu-da det Maria ptk lagundu
 “Zeren Hans Maria laguntzen saiatu baita”

Honela, (1) kasuan, aditz nagusia laguntzaile huts bat da alemanieraz (*muss* modala), eta menpeko perpausa aditz jokatu-gabe baten bitartez adierazten da. (2) perpausuan aldiz, aditz nagusia aditz lexiko bat da (*versuchte* «saiatu»), eta mendeko perpausak badu areagoko egitura funtzionala: *zu* jokagabetasun partikula. Bigarren egitura hauek dira bakarrik menpeko perpaus jokatu-gabea aditz nagusiaren aurretik edo atzetik agertzea baimentzen dutenak. Datuek erakusten dute, batetik, perpaus jokatu-gabeek egitura bat baino gehiago izan dezaketela, eta bestetik, perpaus jokatu-gabearen kokapen libroak (aditzari buruz) egitura konplexuago eskatzen duela.

Euskaraz ere, gauza ezaguna da hizkera anitzetan birregituraketa aditzen baitakotzat jotzen diren formak bi modutara gauza daitezkeela. Har dezagun esate baterako Montoyak (2004: 235) Urdazubi eta Zugarramurdi jasotako ale hauek, *nahi* eta *behar* modu aditzekin:²

- (3) a. Eta jendea(k) nonbait egon bear du b. Muntra oi bear nauzu jautsi
 (4) a. Angelesa perfekzionatu nai zuen b. Nai zuen perfekzionatu angelesa

Lan honen helburuak aski apalak dira: lehenik, erakutsi nahi genuke perpaus jokatu-gabeak ez duela egitura bera aditz nagusiaren aurretik edo atzetik agertu. Aditzaren ondotik agertzen diren perpaus jokatu-gabeak egitura konplexuago baten jabe dira, egitura hori partizipio morfologian zuzenean ikusten ez bada ere. Argudioaren logika atal honetan era honetako izango da: fenomeno sintaktiko batek x egitura funtzionala galdatzen badu zilegiztatua izateko eta fenomeno hori bera posible bada menpeko perpausuan, ondorioztatuko dugu menpeko perpaus horrek horrenbesteko egitura funtzionala baduela. Fenomenoa posible ez bada, egingo dugu menpeko perpausak egitura funtzional hori falta duela. Arrazoibide honen ildotik, agerian geldituko da aditz nagusiaren eskuinean eta ezkerrean agertzen diren menpeko perpaus egitura aldetiko asimetria nabarmenak erakusten dituztela. Asimetria hauek ezeztape-nari, denborazko modifikazioari eta komunztadurari dagozkionak dira.

Lan honen bigarren xedea, eskuin-ezker agertzen zaizkigun perpaus jokatu-gabeen jatorrizko egitura zein den argitzen saiatzea da. Erakutsiko dugu menpekoaren aurre-

² (4a) guk erantsitako perpausa da, pare minimoa osatzeko asmoz. Hizkera horrek agertzen dituen era horretako hainbat etsenpluren kide zuzena da. Caminok (1997) ekialdekoztat dauka aditza librokori paratzeko aukera hau. Ekialdeko hizkera tipikoak ez diren beste batzuetan aurkitzen ahal dira, orobat. Esate baterako, Bidasoaldean, Irungo ale honek erakusten duen bezala (Alzola 1958, ikus, halaber, Sagarzazuk Irun eta Hondarribian jasotako lekukotasunak, 2005):

- (i) Andre batek nai zuen apaiza bezala konfesanariyan jarri

Kontuz ibili beharreko datuak dira hauek, halere. Alzolak jasotako Irungo testigantzei begiratuaz, ez da batera garbi aditz hauek beste inon egon daitezkeenik modu naturalean, eta ez dute beraz perpaus jokatu-gabeen distribuzioa argitzeko orduan zer esan handirik. Axolazko fenomenoak artikulu honetan ez da, beraz, aditzak menpekoen aurretik agertzea, baizik eta eskuin nahiz ezkerreko posizioa haizu izatea.

Hala ere, jokatugabeko kontestuetan, klitiko goiko aditzarekin lot daiteke aukeraren. Posibilitate hori ez da jokatugabeko egitura guzietara hedatzen ordea:

- (12) a. *Te soy capaz de ver en la oscuridad b. Te puedo ver en la oscuridad

Kontestu jokatugabeetan beraz, badira aditz biko egitura batzuk klitikoaren kokapen sintaktikoari dagokionez perpaus bakar bat bezala portatzen direnak (12b). Beste batzuk, berriz, perpaus biko egitura gordetzen dutela ematen du, klitikoaren posizioari begiratzen badiogu behintzat. Lehen kasua, birregituraketa konfigurazio bat da. Bigarrena ez. Birregituraketa konfigurazioak perpaus bakarraren bestelako ezaugarriak ere baditu. Esate baterako, klitikoaren igoera ez da posible beheko perpausak perpaus beregainaren beste ezaugarri hau ere badu, ezeztapena izatea alegia:

- (13) a. Quiere no verte más b. ??Te quiere no ver más

Hau da, klitikoaren igoera ahalbidetzen duen kontestu sintaktikoak ez du posible egiten beheko perpausak ezeztapenik izatea. Arazoa, berehala ikusiko dugun bezala, ez da, maiz uste izan denez, klitikoaren mugimenduari lotua. Ezeztapena ezinezkoa da baita klitikorik agertzen ez duten bestelako birregituraketa fenomenoekin ere. Espainolezko ondoko egituretan (Aissen 1973) numero komunztadura posible da menpeko perpaus jokatugabearen objektuarekin:

- (14) a. Con esta medida, se quieren evitar los problemas
b. Con este certificado, se pueden vender remedios caseros

Komunztadura erlazioek, egitura hauetaz aparte, perpaus barneko hedadura dute, nahitaez:

- (15) a. *Se quieren que se eviten problemas b. *Pueden que vengan

(14)ko perpausak beraz birregituraketa efektu bat erakusten dute. Perpaus bakarrek hedadura duen fenomeno bat (komunztadura) itxuraz dagokion perpausetik harago heda daiteke, menpeko perpausko argumentu bat jo arte. Fenomenoa ez dago klitikoaren igoerarekin lotua, baina hala ere, ezeztapena ezinezkoa da:

- (16) a. ??Se pueden no vender remedios caseros
b. ??Se quieren no arreglar los problemas

Konparatu (16)ko perpausak (17)koekin:

- (17) a. Se puede no vender remedios caseros (nadie esta obligado)
b. Se quiere no arreglar los problemas (y que estos se arreglen solos)

Birregituraketa konfigurazioek honenbestez perpaus bakarraren eitea erakusten dute. Bi aditz izan arren, menpeko aditzak Forma Logikoan proiektatzen duen egitura sintaktikoa ez da perpaus oso bati dagokiona. Egitate hau modu diferentetan azaldu da: badira, Rizzirengandik hasita (1982), bi perpausetako azpiko egitura proposatzen duten ikuspegiak. Hauetan, bada prozedura sintaktiko berezi bat ondorio bezala menpeko egituraren urritzea ekartzen duena. Rizzi-ren formulazio klasikoan, prozedura hori birregituraketa prozedura da, P(erpaus) kategoriaren ezabatzea ekartzen duena menpeko perpausentzat (Evers-engandik hasita, [1975], eta Baker-ek oraintsuago garatua, [1988]), menpeko perpausentzat aditzaren edo den-

borazko buruaren igoera da bi perpausak deribazionalki batzen dituen (Ormazabal 1990 euskararako). Beste hizkuntzalari batzuentzat, ordea, birregituraketa konfigurazioak ez dira eratorriak, diren direnean sortuak baizik. Hau da, ez dago arrazoirik pentsatzeko, aditz batek, ohiko Perpaus kategoriako osagai batez aparte, haren azpiko bestelako sintaxi egiturak ezin hauta ditzakeenik osagarri gisa. Hau da Rochette-k (1988) eta oraintsuago Wurmbrandt-ek (2001) hartzen duten bidea. Wurmbrandt-entzat, birregituraketa ez da fenomeno bakun bat, baizik eta aditz batzuek osagarri bat baino gehiago hautatzeko duten ahalmenaren ondorio. Honela, *saiatu* bezalako birregituratze aditz batek alemanieraz egitura bat baino gehiagoko osagarriak har ditzake. Kontsidera ditzagun ondoko pareak (Wurmbrandt 2001: 17-18):

- (18) a. dass [der Traktor und der Lastwagen zu reparieren] versucht wurden
 Konp det-Nom traktore eta det-Nom troka inf konpondu *saiatu* izan-pasiboa-3pl
 «Traktorea eta troka konpontzen *saiatu* zirela»
- b. dass es versucht wurde [den Traktor und den Lastwagen zu reparieren]
 Konp espl *saiatu* izan-pas-3s Det-ak traktore eta Det-ak troka inf konpondu
 «Traktorea eta troka konpontzeko *saiakera* bat izan zen»

Lehen kasuan, aditz nagusiak pasibo forma hartzen du, eta menpeko perpaus jokatu gabeko objektuak nominatibo kasua jasotzen du, normalki goiko perpauseko subjektuari dagokiona. Goiko predikatuak ez du subjektu kasudunik, eta beheko objektua da goiko Denbora buruak ezartzen duen kasua (nominatiboa) jasotzen duena. Hau aldeberean, bakarrik da posible beheko objektuak ez badu bere aldetik kasu akusatiboa jasotzen. Kasu akusatiboa aditz sintagmako kausazio aditz ttipiak ezartzen duenez (ikus Chomsky 1995), iduri luke aditz nagusiaren osagarriak proiektzio funtzional hori falta duela. Beste hitzetan esateko, menpeko perpaus jokatu gabea Aditz Sintagma simple bat da:

- (20) [_{AS} ... A⁰ ...] *saiatu*

(18b)ren kasuan berriz, *saiatu* pasibozko aditzak subjektu espletibo bat dauka (*es*), eta beheko perpauseko osagarriak kasu akusatiboa jasotzen du, hain zuzen ere aditzaren osagarriari dagokiona. Goiko forma pasibozkoa baita, kasua ezin daiteke goiko aditzetik etorri, eta ezinbestean beheko aditzaren gain eman behar dugu. Horrek esan nahi du kasu honetan *saiatu* birregituraketa aditzaren osagarria aurrekoa baino konplexuagoa dela, eta kausazio aditz ttipi bat eduki behar duela (kasu ezarketa ahalbidetzen duena):

- (21) [_{as}... [... A⁰ ...] a⁰] *saiatu*

Wurmbrandt-en ustez, *saiatu* bezalako aditz baten osagarriak denborazko adierazpide bat ere izan dezake, bazterrekotzat jo daitezkeen irakurketa batzuetan. Bere alemanierazko kasuak euskaraz molda daitezke. *Saiatu* aditzak normalki ez du denborazko modifikaziorik onartzen bere osagarri jokatu gabea:

- (22) (*)Jon bihar joaten *saiatu* da

Saiatu aditzak saio ekintza bat eta joate eventuren hasiera lotzen ditu, bi gertakari horiek aldebereko bilakatuaz. Gerta liteke hala ere, gertakari horien arteko erlazioak ez aldeberekotasunik eskatzea. Imajina dezagun esate baterako pasaportea

Honen arabera, perpaus jokatu gabe hauek aditz ttipi bat izango lukete, eta hari itxekita, kanpo argumentu bat. Egitura hauek kontrol egiturak izango lirateke (menpekoa ilunduta ematen dugu, irakurketa laguntzeko):

(31) ...[[DP_{ERG} [[[PRO_{ERG} [DS A_{AS}] a⁰_{AS}] Part⁰_{PARS}] A⁰_{AS}] a⁰_{AS}]

Honek predikzio bat egiten du: bihurkaritzea posible izan beharko luke (31) bezalako zerbaitetan beheko aditz sintagman. Aditz sintagma horrek bi argumentu dituen bezala, bata kanpo argumentua eta bestea barnekoa, bihurkaritzearen oinarriko baldintza betetzen du (ikus Reuland eta Reinhart 1992, 1993, Reuland 2001). Reinhart eta Reuland arabera, bihurkaritzea predikatu baten koargumentuen artean sortzen den indizekidetasuna da. Predikatu sintaktiko batek bihurkaritze marka bat bada-rama, predikatu horren koargumentuek indize bera izan behar dute. *Predikatu sintaktiko* terminoa honela definitzen dute (1993: 678):

- (32) a. P buru batek osaturiko predikatu sintaktikoa P da, gehi P-ren argumentu sintaktiko guztiak, eta P-ren kanpo argumentu bat (subjektu bat).
 b. P-ren argumentu sintaktikoak P-k theta-rola edo kasua ezartzen dien islapenak dira

(32)k mugatzen duen esparruan anafora batek uztartzaila bat izan behar du. (31)ko egiturari begiratzen badiogu, menpeko partizipioaren barneko bihurkaritzea posible izan beharko litzateke: a ttipiak (32)ko definizioa P gisa hartuta, kanpo argumentu bat dauka, eta [a-A] buru konplexuak berriz barne argumentu bat. Posible izan beharko luke erlazio bihurkari bat eratzea aS-ren barneko argumentuen artean goiko predikatu modala eta haren argumentua ukitu gabe. Euskararen bihurkari sistema hala ere, Reinhart eta Reulandek ingelesetik abiatuta aintzat hartzen dutena baino konplexuagoa da, bi bihurkaritze prozesu desberdin agertzen dituelako. Bate-tik, *X-ren burua* bezalako izenordain konplexuak (33a), eta bestetik aditz laguntzaileraren morfologian arrastoa uzten duen intransitibizazio prozesua (33b):

- (33) a. Jonek ispiluan bere burua ikusi du b. Jon ispiluan ikusi da

(33b)k ordezkatzen duen estrategia arrasto bat uzten du ez bakarrik laguntzaileran, baita kanpo argumentuaren kasu-markatzean ere. (33b)k gainera, baldintza hertsia egotzen ditu indizekidetasunez lotzen diren argumentuen artean: barne argumentuak absolutibo izan behar du bihurkaritzea posible izan dadin. Horrela, ezinezkoak dira (34b) eta (35b), (34a) eta (35a)tik, hurrenez hurren (Etxepare 2003: 381):

- (34) a. Bere buruarengan sinesten du b. *Sinesten da

- (35) a. Bere buruari galdetu dio b. *Galdetu da

Bihurkaritze estrategia hau beraz, bereziki argigarria gerta daiteke (30) bezalako perpaus baten partizipioa menpekoak egitura iragankorra duen ala ez jakiteko orduan. Bihurkaritzeak kasu honetan, menpeko perpausa jo behar luke, *behar* modu aditzak proiektatzen duen egitura bere horretan utziz. Predikzioa, gure intuizioen arabera, betetzen da. Har dezagun intransitibizazio estrategia bakarrik (cf. 36b,d) onartzen duen predikatu bat (36a):

Ezeztapenak ordea perpaus mailako besarkadura izan behar du. Eman dezagun ondoko kasua, ezeztapena aditzari lotzen duena (Laka 1990etik moldatua):

(42) Jonek du ez erosi

Kasu honetan, baieztapena erosketa-ezen ingurukoa da, eta ezeztapenak aditzaren gaineko besarkadura baizik ez du. Hau frogatzeko aski da ohartzea (42) bezalako perpaus batek ez duela baiezkoko kontrasterik onartzen, perpaus mailako ezeztapenak ez bezala:

- (43) a. Jonek ez du erosi, Mikelek erosi du
b. Jonek du ez erosi, #Mikelek erosi du

Honelako izaera duen ezezkoko perpaus batek ez dezake polaritatedun elementu bat zilegiztatu, honek perpaus mailako ezeztapena behar baitu:

(44) *Inork (ere) du ez erosi

Menpeko perpausetako ezeztapenak berriz, polaritatedun elementuak zilegiztatzten ditu:

- (45) Nahi/behar nuke deus (ere) ez erosi (erosteko adikzio honetatik behingoz libratzeko)

Laburbiltzeko beraz: aditz nagusiaren eskuinean kokatzen diren menpeko perpaus jokatu gabeek egitura aberatsagoa dute ezkerrean kokatzen direnak baino, ezeztapena, eta hura posible egiten duen egitura sintaktikoa, barnean hartzen dutelarik.

3.3. Denbora modifikatzaileak

Lakak proposatu bezala perpaus mailako ezeztapenak denborazko proiektzio sintaktiko bat hautatzen badu, denborazko proiektzio horren arrastoa agerian gelditu behar luke aberatsagotzat jo ditugun eskuinaldeko perpaus jokatu gabeetan. Kontsidera dezagun hartara honako kontrastea:

- (46) a. Jonek atzo behar zuen gaur etxean egon
b. *Jonek gaur atzo etxean egon behar zuen
c. *Jonek atzo egon behar zuen gaur etxean
d. *Jonek atzo gaur etxean egon behar zuen

Eman dezagun Jonen egun batetik besterako asmoez ari garela. Atzo, Jonek, gaur etxean egoteko asmoa agertu zuen. Eztabaidan ari garelarik erabakitzeko noiz esan ote zuen Jonek gaur etxean egon behar zuela, norbaitek (46a) atera dezake: atzo da, eta ez beste ezein egun, Jonek gaur etxean egoteko beharra agertu zuen eguna. Kontestu berean, (46b,c,d) ezinezkoak dira. (46a)k bi denbora parametro desberdin erakusten ditu: bata perpaus nagusiarekin lotua (*atzo behar zuen*), eta bigarren bat menpeko gertakariarekin lotzen dena (*gaur etxean egon*). Hau da, hain zuzen ere, espero duguna aditz nagusiaren eskuinaldean agertzen diren perpaus jokatu gabeek denborazko adierazpen bat badute: denborazko adierazpen hori modifikatua gertatzea denborazko aditzlagunen bitartez. Gauza bera ezinezkoa baita ezker aldeko perpaus jokatu gabeetan, ondorioztatzen dugu hauek ez dutela denbora adierazpenik ekartzen.

3.4. Komunztadura

Komunztadurak ere bi egituren arteko bereizketa egiteko bidea ematen digu. Perpaus jokatu gabea ezkerrean duten kasuek baitezpadakoa dute komunztadura egitea:

- (47) a. Horrelakoak maizago ikusi nahi nituzke b. *Horrelakoak maizago ikusi nahi nuke
 (48) a. Horrelako liburuak irakurri behar zenituzke
 b. *Horrelako liburuak irakurri behar zenuke

Perpaus jokatu gabea aditz nagusiaren eskuinaldean denean berriz, komunztadura hautazkoa bilakatzen da:

- (49) a. Nahi nituzke horrelakoak maizago ikusi b. Nahi nuke horrelakoak maizago ikusi
 (50) a. Behar zenituzke horrelako liburuak irakurri (horrek on egingo lizuke)
 b. Behar zenuke horrelako liburuak irakurri (horrek on egingo lizuke)

Ezkerretariko perpausen hautazko komunztadura datibo argumentura ere hedatzen da:

- (51) a. Zure gurasoei obeditu behar zenieke b. *Zure gurasoei obeditu behar zenuke
 (52) a. Behar zenieke zure gurasoei obeditu b. Behar zenuke zure gurasoei obeditu

Nola analizatu behar dugu asimetria hau? Komunztadura hautazkoa duten hiztunentzat proposatzen dugu menpeko perpaus jokatu gabea egitura aldetik aberatsagoa izan daitekeela, eta kasu horretan komunztadura erlazioa ezinezkoa gertatzen dela. Eskuinaldeko perpaus jokatu gabeek denborazko proiektzio funtzional bat izan baitzakete, eta ezeztapenarentzako lekua, emango dugu konfigurazio horrek urrutiegi uzten duela menpeko objektua harekin komunztadura posible izan dadin. Ikuspegi honetan, (49) eta (50)eko (a)-(b) etsenpluek bi egitura desberdin gauzatzen dituzte: bata ezker aldeko perpaus jokatu gabeena, aS mailakoa; bestea aberatsagoa den bat, hipotesi hutsez Denbora Sintagma mailakoa, komunztadura galerazi egiten duena eta aditz nagusiaren ezker aldean ezinezkoa dena. Ikuspegi honetan, komunztadura ez da hautazkoa: egiturak dira desberdinak, eta horiek dira komunztadura aldizka baimendu eta galerazi egiten dutenak.

Beste aukera bat (49) eta (50)eko perpausak zinezko hautazko komunztadura fenomeno baten gisa tratatzea da. Etxeparek (2006, agertzekoa; baita Preminger 2009) erakutsi du zenbait hiztunek lokalitate erlazio jakin batzuen barnean urrunekoa dei daitekeen komunztadura egiten ahal dutela. Urruneko komunztadura hori Denbora Sintagma ez jokatu etan barna egin daiteke eta guziz hautazkoa ematen du. Urruneko komunztadura fenomeno (53a,b) konparatuaz erakus daiteke:

- (53) a. Nobela luzeak irakurtzea gustatzen zaio
 b. Nobela luzeak irakurtzea gustatzen zaizkio

(53a)n, perpaus nagusiko laguntzaileak bere objektuarekin egiten du komunztadura. (53b)n, komunztadura menpeko perpausaren objektuarekin egiten dela ematen du. Etxeparentzat (2006), eta hari segituaz Premingerentzat (2009), urruneko komunztadura tarteko islapen funtzional baten bitartekaritaz burutzen da. Etxepare-

rentzat, bitartekari hori menpeko perpauseko denbora adierazpidea da, aukeran numero tasun finkatugabeak (FGNumeroa) ukan ditzakeena:

$$(54) \left[\underbrace{\text{Lag}_{[\text{FGNumeroa}]}}_{\text{Lag}} \left[\text{AS} \dots \text{A}^0 \right] \underbrace{\left[\text{DenbS} \text{Denb}^0_{[\text{FGNumeroa}]} \dots \text{DS}_{[\text{Numeroa}]} \dots \right]}_{\text{DenbS}} \right]$$

(54)n, komunztadura ez da zuzenean menpeko objektuarekin gertatzen, baizik eta lehenbizi objektuaren eta menpeko perpausaren Denbora buruaren artean, eta azkenik, goiko laguntzailearen eta Denbora buruaren artean. Bada pisuzko arrazoi bat aukera hau baztertzeko ordea. Etxeparek erakusten duen bezala, urruneko komunztadura absolutibozko argumentu batekin gertatzen da bakarrik. Hartu urruneko komunztadura ahalbidetzen duen aditz bat, hala nola *aztertu* aditza:

(55) [Inbertsio batzuk egitea] aztertu ditugu

(55)ek erakusten duen urruneko komunztadura ezinezkoa da datibozko argumetuekin:

(56) *[Bolondresei laguntzea] aztertu ditugu/diegu

Bizkitartean, ikusi dugun bezala, eskuineraturiko perpausak erakusten duten hautazko komunztadura datibozko argumentuetara ere hedatzen da (cf. 52). Honen esan nahi du komunztadura posible den kasuetan ez dugula urruneko komunztadura deitu dugun hori, baizik eta ohiko komunztadura erlazioa ahalbidetzen duen eremu bat. Eremu hau aS-rekin lotzen dugu. Komunztadura ezinezkoa gertatzen den kasuak aldiz, perpaus oso baten antzekoa izan behar du. Konfigurazio horrek denbora buru bat bederen eduki behar luke. Horren aldeko ebidentzia dira (57) eta (58):

(57) a. *Atzo behar nizun gaur zuri lagundu b. ?Atzo behar nuen gaur zuri lagundu

(58) a. *Beharko nizuke ez zuri gehiago lagundu b. ?Beharko nuke ez zuri gehiago lagundu

(57)n menpeko perpausa Denbora Sintagma mailakoa da, barnean denborazko modifikatzaile bat agertzen baita, eta kondizio horietan datibozko komunztadura ezinezkoa da. Beste horrenbeste gertatzen da (58)n. Hemen menpeko perpausak ezeztapena agertzen du. Ezeztapenak denbora proiektzio bat hautatzen baitu, datibozko komunztadura ezinezkoa gertatzen da. Bestela esanda, menpeko partizipioak denborazko islapen bat duenean, perpausa perpaus oso bat bezala portatzen da komunztadura erlazioentzat.

3.5. Laburbilduaz

Orain arte erakutsi duguna laburbilduaz, aditz nagusiaren ezkerretara eta eskuinertara agertzen diren perpaus jokatugabeek ez dute nahitaez egitura bera. Eskuinaldean agertzen direnek aditz modal lexiko baten osagarriak dira, eta denborazko buru bat onartzen dute. Ezkerrean agertzen direnak ezin dira izan kausazio aditz sintagma bat baino konplexuagoak. Honela jasotzen dugu orokorpena:

(59) a. $\left[\left[A^0_{AS} \right] a^0_{aS} \right] A^0$ Aditz nagusiaren ezkerrean
 b. $\left[\left[A^0_{AS} \right] F^0 \right]$

- (60) a. A^0 [_{DenbS} Denb⁰ [_{aS} a⁰ [_{AS} A⁰]]] Aditz nagusiaren eskubian
 b. A^0 [_{aS} a⁰ [_{AS} A⁰]]]

(59) tankerako egiturak, aditz nagusiaren aurretik agertzen direnak, aS mailakoak izan daitezke gehienez ere. (60) tankerakoak, aditz nagusiaren ondoren agertzen direnak, DenbS mailakoak izan daitezke. Orokorpna alde bat dator beste hizkuntzetan “estraposizio” gisa ezaguna denarekin. Deskriptiboki, aditza azken diren hizkuntzetan, alemaniera kasu, perpaus jokatugabeak aditz nagusiaren eskuinetara ager daitezke. Hori bakarrik gertatzen da eskuineraturiko perpaus horrek gutxienero tamaina sintaktiko bat badu. Wurmbrandt-en arabera (2001), gutxienero tamaina hori Denbora proiektzioak ematen du.

4. Hitzordena eta norabidetasuna

4.1. Aditz isiltzeak

Errepara diezaigun (61) eta (62)-ren arteko kontrasteari:

- (61) a. Egina behar luke b. Etxean behar du
 (62) a. *Behar luke egina b. *Behar du etxean

Intuitiboki, (61)eko etsenpluei zerbait falta zaie: *egon* edo *izan* bezalako laguntzaile estatibo bat. (61a,b)n beraz, delako laguntzaile hori isildua dago. Irudika dezagun falta den laguntzailea honela:

- (63) [[[Egina] \emptyset _{Laguntzailea}] behar _{Mod}] luke _{Irrealis}]

Kontua da, zergatik kontrako ordenak galerazi egiten du isiltze hori bera? Semantikaren aldetik ez dirudi arazorik dagoenik, eta (62)ko perpausak berdin interpretatzea posible izan behar luke. Arazoak beraz sintaxi egiturarekin du zer ikusia. Aoun eta bestek (1987) ondoko paradigma ematen dute, besteak beste, ingelese-rako:

- (64) a. Jay introduced Kay to Ray, and Jim introduced Kim to Tim
 b. Jay introduced Kay to Ray, and Jim \emptyset Kim to Tim
 c. *Who did Jay introduce (who) to Ray and Jim \emptyset (who) to Tim?

(64)ko perpausetan bada, lehenik, isiltze bat, bigarren perpausoko aditz jokatuari dagokiona (64b). Saiatzen bagara ateraketa bidez hutsarte horren eskuinean dagoen elementu bat lekuz aldatzen, emaitza perpaus agramatikal bat da. Baldintza horren emaitzak agerian gelditzen dira baita ondoko paradigmaren ere (Lightfoot eta Anderson 2002: 49):

- (65) Jay thought (that) Kay hit Ray
 Jay uste-irag konp Kay jo-irag Ray
 “Jayk uste izan zuen Kayk Ray jo zuela”
 (66) a. Jay thought Kay hit Ray, and Jim thought that Kim hit Tim
 b. Jay thought Kay hit Ray, and Jim \emptyset that Kim hit Tim
 c. *Jay thought Kay hit Ray and Jim \emptyset _{Aditza} [\emptyset _{Komp} [Kim hit Tim]]

(71) [_{ModS} behar [_{AspS} izan...]] du [_{XP} presaka etorri...]

Laguntzailearen aurretik agertzen den egitura zatiak denborazko morfema bat ere erakus dezake:

(72) [Beharko] du [presaka etorri...]

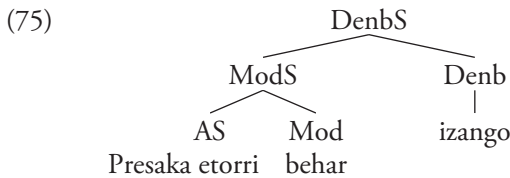
Asumituaz, denbora adierazpideak moduzkoen gainetik kokatzen direla perpaus egituran, honelako zerbait izango genuke:¹²

(73) [_{DenbS}[_{ModS} behar] -ko] du [_{YP} presaka etorri]

Egingo dugu (73) bezalako zerbaitek ez duela euskararen perpaus baten oinarrizko egitura gauzatzen. Aldiberean, euskararen oinarrizko hitz hurrenkera burua lehen izan edo azken, ez dago modurik zuzenean honelako egitura bat eratorzeko, mugitzen dena ez baita osagai bat. Aditza bukaeran izango lukeen abiaburuko perpaus baten bitartez erakuts dezakegu hori:

(74) [_{DenbS}[_{ModS}[_{AS} Presaka etorri] behar] izango] du

(74) bezalako perpaus batean, *behar* adizkiak AS hautatzen du, eta aldiberean Denbora buruak hautatua da:

(75)en, denbora adierazten duen morfema lotua laguntzaile espletibo¹³ baten sostengua du (*izan*), eta ez dago, *beharko* forma konplexuaren kasuan bezala, buru mugimendurako motibaziorik. Buru mugimendurik gertatzen ez bada, ez dago garbi nola erator genezakeen *behar izango* segida laguntzailearen aurrean jarriko lukeen ordena bat. Horrelako hitz hurrenkera bat, (76)koa, *behar* eta *izango* adizkiak batera lekuz aldatuko lituzkeen operazio baten bitartez bakarrik sor daiteke. Baina *behar izango* segidak ez du osagai bat ordezkutzen (75) bezalako egitura batean.

(76) Behar izan dugu presaka etorri

Buru mugimendua zilegi ez bazaigu, eta (76) bezalako hitz hurrenkera bat (75)eko azpiko egituratik zuzenean deribatzea posible ez bada, nola irits dezakegu (76) bezalako zerbait? Etxepare eta Uribe-Etxebarriak (2008) euskararen galdegaigunea perpaus egituraren toki batean baino gehiagotan egon daitekeela defendatzen dute. Zehazki, euskaraz bi galdegai posizio izango liriateke: bata perpausaren ezkerrean, laguntzaileak markatzen duen eremutik kanpoan, eta beste bat Aditz Sintagmaren eremuan edo haren ertzean, laguntzailearen azpitik kokatua dagoena (ikus baita Belletti 2005 ere). Bi posizio hauek ezezko perpausetan nabarmentzen dira:

¹² Ikus Demirdache eta Uribe-Etxebarria (2008) eta Cinque (1999) bestelako ikuspegi batentzat.

¹³ Ez da nahastu behar, gure ustez, aspektuzko *izan*-ekin.

- (77) a. JONEK ez du liburua erosi (ez Mirenek)
 b. Liburua ez du JONEK erosi (baizik eta Mirenek)

Lehen kasuan, galdegaiak ezeztapenaren gaineko besarkadura hartzen du, bigarrenean berriz haren azpikoa. Horrekin batera, gerta liteke, aukeran, galdegaia menpeartzen duen egiturak bere aldetik ere perpauseak gora mugitzea. Honela esplikatzan dute Ortiz de Urbinak (1999) eta Etxepare eta Uribe-Etxebarriak (2008), itxuraz ezeztapenaren azpian agertzen den galdegaiak (intonazio jakin batez) ezeztapenaren gaineko besarkadura hartzea:

- (78) Jonek ez du erosi ZUK AIPATU ZENIDAN LIBURU HURA, eta ez hau

(78) perpausak honelako deribazio bat izango luke Etxepare eta Uribe-Etxebarriaren arabera:

- (79) a. $[_{FokS} [ZUK AIPATU ZENIDAN LIBURUA]_i F^0 [_{EzezS} \text{pro ez du erosi } t_i]] \rightarrow$
 b. $[_{TopS} [_{EzezS} \text{pro ez du erosi } t_i]_k Top^0 [_{FP} [ZUK AIPATU ZENIDAN LIBURUA]_i F t_k]$

(79b)k hondarraren mugimendua erakusten du. Hondarra kasu honetan, galdegaiaren mugimendua egin ondoren gelditzen den [-Galdegai] zatia da. Hondarraren mugimendua hau topikalizazio klase bat bezala ikusten dute Etxepare eta Uribe-Etxebarriak (2008). Topikalizazioa aukerako operazio bat da, hiztunak egitea erabaki dezakeena, eta beraz ez da automatikoki gertatzen. Gure kasuetara itzuliaz, (76) bezalako perpaus bat antzeko bidetik erator daiteke. Eman dezagun lehenbizi galdegaia (kasu honetan *presaka etorri*) laguntzailearen azpiko galdegai posiziora mugitzen dela:

- (80) a. $[_{FokS} [_{AS} \text{presaka etorri}]_i F^0 [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]] \rightarrow$ laguntzailearen eransketa
 b. $[_{LagS} \text{du } [_{FokS} [_{AS} \text{presaka etorri}]_i F^0 [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]]] \rightarrow$ Hondarraren mugimendua

Behin mugimendua hori gertatuta, galdegaia ez den zatiak hondar-mugimendua jasan dezake, momentuz zehaztuko ez dugun proiektzio funtzional batera (ikus 2.3. atala). Honek (76) bezalako hitz ordena deribatzen du:

- (81) $[_{XP} [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]_k X^0 [_{LagS} \text{du } [[\text{presaka etorri}]_i F^0 t_k]]]$

Gerta liteke hala ere, behin galdegaia mugituz gero, galdegaia dadukan osagaiak berak gora egitea, bigarren galdegai posiziora, garraio bidez. Kasu horretan Modu Sintagma osoa mugitzen da ezkerrean:

- (82) a. $[_{FokS} [_{AS} \text{presaka etorri}]_i F^0 [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]] \rightarrow$ laguntzailearen eransketa
 b. $[_{LagS} \text{du } [_{FokS} [_{AS} \text{presaka etorri}]_i F^0 [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]]] \rightarrow$ pied-piping
 d. $[_{FokS} [_{FokS} [_{AS} \text{presaka etorri}]_i F^0 [_{ModS} \text{nahi } [_{AspS} \text{izan } t_i]]]]]_k F^0 [_{LagS} \text{du } t_k]]$

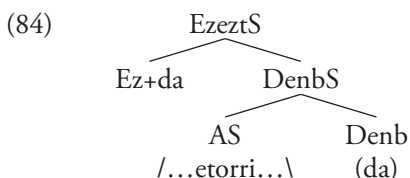
4.3. Laguntzailearen lekua perpausean

Goiko analisiak euskararen perpaus egituraren inguruko zenbait aitzin uste ondo errotu auzitan jartzen ditu. Analisia zuzena izateko, laguntzaileak ezohiko toki bat hartu behar du perpaus egituraren: Aditz Sintagmaren ezkerrean egon behar du, ez

eskuinaldean.¹⁴ Análisi alternatibo batek laguntzailea perpausaren hasierara mugituko luke. Honelako analisi baten eredia ezezko perpausen trataera klasikoan dago. Lakaren analisi ezagunean, laguntzailea perpausaren eskuinaldeko bere lekutik mugitzen da ezker aldean dagoen ezezko buruari adjunktatzeko. Forma Logikoak ezartzen duen baldintza bat da mugimendua behartzen duena (1990):

- (83) Forma Logikoan, Denborazko operadoreak perpausaren bestelako operadoreak o-komandatu behar ditu

(83)ko baldintzak denbora tasuna duen laguntzailea (*da*, behean) ezeztapen burura mugitzera behartzen du:

Lakak zenbait argudio ematen ditu ezeztapenak laguntzailearen gaineko posizio bat daukala erakusteko. Garbienetako bat elipsiari dagokio:

- (85) [_{DenbS} Xabier etorri da], baina Mikel [_{EzeztS} ez [_{DenbS} pro-etorri da]]

(85)en, Denbora Sintagma osoa da desagertzen dena elipsiaren bidez, aurreko Denbora Sintagmarekiko parekotasunez. Ezeztapena ez dagoenez ezabatzen den zatian, hartatik kanpora egon behar du. Datua garbia da oso, baina datu horrek berak arazo bat ekartzen dio (84)ri: zergatik, laguntzailea ezeztapen burura mugi badaiteke, ez da posible (86) bezalako zerbait:

- (86) *Xabier etorri da, baina Mikel ez da

Kasu honetan, elipsia laguntzailearen mugimendua gertatu ondoren egiten dugu:

- (87) Mikel [_{EzeztS} ez+da [_{LagS} pro-(da)-etorri]]

Ez dago deus ere (86) galeraz dezakeenik, baina (86) ez da posible. (84)ko analisi berrikusteko abiapuntu bat laguntzailearen klitiko izaera gogoratzea izan daiteke. Gauza ezaguna da laguntzailea ez daitekeela euskaraz perpausaren hasieran izan:

- (88) *da oso polita

Laguntzailearen aurretik hari sostengua emango dion zerbait agertu behar da. Aurreko gauza hori galdegaia izan daiteke, aditz lexiko bat, edo baiezkotasuna zein ezezkotasuna markatzen duen partikula bat (Ortiz de Urbina 1994):

- (89) a. JON da etorri b. Etorri da d. Ez da etorri

Laguntzailea ezkerrean duen azpiko ordena batetik abiatuta, ondokotasun fenomeno horiek laguntzailearen aurrean agertzen diren elementuen barne-batzetik era-

¹⁴ Era horretako analisiak proposatu izan dira hala ere. Ikus Elordieta (1997) eta Haddican (2004, 2008).

tortzen dira.¹⁵ Guk Haddicanen (2004, 2008) proposamena aintzat hartzen dugu. Hartan, laguntzailearen gainetik badira konplementatzaile eremu hedatu bati legoziokkeen bestelako proiektzio funtzionalak. Batak Haddicanek *Polaritate Burua* deitzen duena, ezeztapena erakartzen du ezezko perpausetan, eta baiezko partikula isil batek gobernaturiko Aditz Sintagma baiezkoetan:

- (90) a. $[_{PolS} \text{ ez Pol}^0 [_{LagS} \text{ da } [_{EzezS} \text{ ez Ezez}^0 [_{AS} \dots \text{ etorri}]]]]]$
 b. $[_{PolS} [_{BaiezkoS} \emptyset [_{AS} \dots \text{ etorri}]]] \text{ Pol}^0 [_{LagS} \text{ da } [_{BaiezkoS} \emptyset \text{ Baiez}^0 [_{AS} \dots \text{ etorri}]]]]]$

Bestea galdegaiari dagokiona da, Haddicanek Polaritate Buruaz harantzago ezarzen duena:

- (91) $[_{FokS} \text{ JON Fok}^0 [_{PolS} \text{ ez Pol}^0 [_{LagS} \text{ da } [_{EzezS} \text{ ez Ezez}^0 [_{AS} \text{ JON} \text{ etorri}]]]]]]]$

Galdegaiak, ezeztapenak bezala, laguntzailearen klitikotasuna ase dezake, behin perpausaren ezkeraldera mugituz gero. Baina zer gertatzen da galdegaia laguntzailearen azpiko posizio batera mugitzen bada, Etxeparek eta Uribe-Etxebarriak (76)ren tanke-rako kasuentzat proposatzen duten bezala? Behean errepikatzen dugu perpaus hori:

- (76) Behar izan dugu presaka etorri

(76) perpausaren tarteko emaitza, laguntzailea erantsi eta gero, (92)-ren bitartez irudika daiteke:

- (92) $[_{LagS} \text{ du } [_{FokS} [_{AS} \text{ presaka etorri}]_i \text{ F}^0 [_{ModS} \text{ behar } [_{AspS} \text{ izan } t_i]]]]]]$

(92) fonologikoki gaizki eraturtako perpaus bat da: laguntzaileak ez du bere ezkerrean elementu beregainik hari lotzeko. Kasu honetan galdegaiak atzean utzitako adizki segida da laguntzailearen aurreko posizio batera mugitzen dena, Haddicanek Polaritate Burua deitzen duenaren espezifikatzailea:¹⁶

- (93) $[_{PolS} [_{ModS} \text{ behar } [_{AspS} \text{ izan } t_i]]]_k \text{ du } [[\text{ presaka etorri}]_i \text{ F}^0 t_k]]$

Polaritate islapenerako mugimendu horrek ezeztapena erakartzen du bakarrik ezezko perpausetan. Horretarako beharrezkoa da ezeztapenaren jatorrizko lekua laguntzailearen azpikoa izatea (ikus Haddican 2004):

- (94) a. $[_{EzeztS} \text{ Ez } [_{LagS} \text{ du } [_{FokS} [_{AS} \text{ presaka etorri}] \text{ F}^0 [_{EzezkoS} \text{ ez Ezez}^0 [_{ModS} \text{ nahi } [_{AspS} \text{ izan} \dots]]]]]]]]$

Horregatik da ezinezkoa laguntzailearen aurrean agertzen diren modu aditzen zuzeneko ezeztapena:¹⁷

¹⁵ *Barne-batze* terminoaren bitartez Chomskyren *internal merge* terminoa itzultzen dugu.

¹⁶ Horretarako beharrezkoa da baiezkoetasuna markatzen duen partikula isilak modu aditza menperatu dezan.

¹⁷ *Nahi* modu adierazpidearekin paradigma ez da guziz berdina, (95d)-ren kidea posible baita:

- (i) Ez du nahi etorri

Nahi behar-etik bereizten da bestelako kontestuetan ere. Axolazkoa den bat honakoa izan daiteke:

- (ii) a. Jonek nahi duena da hil (<Jonek hil nahi du)
 b. Jonek behar duena da hil *(<Jonek hil behar du)

- (95) a. *Ez behar du etorri b. *Behar ez du etorri d. *Ez du behar etorri

(95)eko perpausek Polaritate Buruarekiko lehian diren bi osagairen mugimendu eskatuko luke: ezeztapenarena eta modu sintagmarena. Ezeztapena gertuago dagoenez Polaritate Sintagmatik, hura da erakarria dena. Modu Sintagmak ez du zertan mugitu beharrik beraz, eta ekonomiaz, ez da mugitzen.

4.4. Laburpena

Bigarren atal honek erakusten du, gure ustez, laguntzailearen aurretik agertzen diren adizki hurrenkerak, modua eta aspektua hartzen dituztenak, posizio horretara mugitu egiten direla beheragoko posizio sintaktikoetatik. Proposatzen dugun deribazioak Etxepare eta Uribe-Etxebarriak (2008) euskarari aurkitzen dituzten bi galdegai guneak baliatzen ditu, eta horrekin batera hondarraren mugimenduaren posibilitatea. Gure analisiak euskaraz laguntzailea ezkerrean egotea eskatzen du, eta horrela lan honek, zeharka bada ere, euskararen buru norabidetasunaren auzian burua lehen tipologiaren alde egiten du. Horretan, azken urteotan zenbait ikerlarik, hala nola Albizu (1994), Ormazabal, Uriagereka eta Uribe-Etxebarria (1994) eta bereziki Elordietak (1997) eta Haddicanek (2001, 2004, 2005, 2008), hartu duten biderei segitzen dio.

Bibliografia

- Aissen, J., 1973, «Shifty Objects in Spanish», in Cl. Corum, T. C. Smith-Stark eta A. Weiser (arg.), *Papers from the Ninth Regional Meeting*. CLS. Chicago: 11-22.
- Albizu, P., 1994, «Word order in Basque and its implications for a theory of focus». *Eskuizkribua*, USC.
- Alzola, N., 1994, *Euskaraz Irunen barrena*. Irun: Luma.
- Anderson, St. eta D. Lightfoot, 2002, *The Language Organ. Linguistics as Cognitive Physiology*. Cambridge U. P.
- Arteatx, I., X. Artiagoitia eta A. Elordietak (arg.), 2005, *Antisimetriaren hipotesia vs. Buru-parametroa: euskararen oinarrizko hitz hurrenkera ezbaian*. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Aoun, J. eta beste, 1987, «Two Types of Locality», *LI* 18:537-577.
- Baker, M., 1988, *Incorporation*. Chicago: Chicago U. P.
- Belletti, A., 2005, «Extended doubling and the VP periphery», *Probus* 17:1. 1-36.
- Camino, I., 1997, *Aezkoako mintzoa*. Donostia: Elkar.
- Chomsky, N., 1981, *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- , 1995, *The Minimalist Program*. Massachusetts: MIT Press.
- Cinque, G., 1999, *Adverbs and Functional Heads. A Cross-Linguistic Perspective*. Oxford: Oxford U. P.

Iduri luke *nahi*-k aditz izaera garbiagoa duela *behar*-ek baino. Gure analisisian horrek *nahi*-ren barne topikalizazioa ahalbidetzen du (ikus Belletti 2005 aSren ertzeko galdegai eta topiko guneez):

- (iii) a. $[_{FokS} [_{AS}\dots etorri] Fok^0 [_{ModS} nahi \dots]] \rightarrow Nabi$ topikalizatu
 b. $[_{TopS} nahi [_{FokS} [_{AS}\dots etorri] Fok^0 [_{ModS} nahi \dots]]] \rightarrow$ laguntzailea batu
 d. $[_{LagS} du [_{TopS} nahi [_{FokS} [_{AS}\dots etorri] Fok^0 [_{ModS} nahi \dots]]] \rightarrow$ ezeztapena batu
 e. $[_{PolS} Ez Pol^0 [_{LagS} du [_{TopS} nahi [_{FokS} [_{AS}\dots etorri] Fok^0 [_{ModS} nahi \dots]]]]$

- , 2006, *Restructuring and Functional Heads. The Cartography of Syntactic Structures*, volume 4. Oxford: Oxford U. P.
- Demirdache, H. eta M. Uribe-Etxebarria, 2008, «On the temporal syntax of non-root modals». In J. Lecarme eta J. Guéron (arg.), *Time and Modality*. Dordrecht: Springer. 79-114.
- Elordieta, A. 2001, *Verb Movement and Constituent Permutation in Basque*. Herbehereak: LOT Publications.
- Elordieta, G., 1997, *Morphosyntactic Feature Chains and Phonological Domains*. Doktorego tesia, University of Southern California.
- Etxepare, R., 2003, «Valency and Argument Structure in the Basque Verb». In J. I. Hualde eta J. Ortiz de Urbina (arg.), *A Grammar of Basque*. Berlin: Mouton. 363-425.
- , 2006, «Long Distance Agreement in non-standard Basque». In J. A. Lakarra and J. I. Hualde (arg.), *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R. L. Trask*. (= ASJU 40), 1-2. 303-350.
- , agertzekoa, *Optional Agreement Phenomena in Basque*. Habilitazio eskuizkribua. Iker, Baiona.
- eta M. Uribe-Etxebarria, 2008, «On negation and focus in Spanish and Basque». In X. Artiagoitia and J. A. Lakarra (arg.), *Gramatika Jaietan. Patxi Goenagaren Omenez*. Bilbo: UPV/EHU, 287-310.
- Evers, A., 1975, *The Transformational Cycle of Dutch and German*. Doktorego tesia, Utrecht-eko Unibertsitatea.
- Haddican, W., 2001, «Basque Functional Heads», *Linguistics in the Big Apple. CUNY/NYU Working Papers in Linguistics*.
- , 2004, «Sentence Polarity and Word Order in Basque», *The Linguistic Review* 21:2, 81-124.
- , 2005, *Aspects of Language Variation and Change in Contemporary Basque*. Doktorego tesia, New York University.
- , 2008, «Euskal perpausaren oinarritzko espez-buru-osagarri hurrenkeraren aldeko argudio batzuk». In Arteatx eta beste (arg.), 69-96.
- Laka, I., 1990, *Negation in Syntax. On the Nature of Functional Projections and Projections*. Doktorego tesia, MIT.
- Montoya, E., 2004, *Zugarramurdi eta Urdazubiko euskara*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Ormazabal, J., 1991, «Modal verbs in Basque and head-movement». In J. A. Lakarra eta I. Ruiz Arzalluz (arg.), *Memoriae L. Mitxelena Magistri Oblatae. Pars Altera*. ASJUko Gehigarriak 14. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 835-845.
- , 1995, *The syntax of complementation: on the connection between syntactic structure and selection*. Doktorego tesia, UCONN.
- , J. Uriagereka eta M. Uribe-Etxebarria, 1994, «Word order and wh-movement: towards a parametric account», Glow 1994 Konferentzia emandako hitzaldia, «Hitz hurrenkera eta NZ mugida: azalpen parametrikoko baten bila» izenburuarekin argitaratua in Arteatx eta beste (2008).
- Ortiz de Urbina, J., 2002, «Focus of correction and remnant movement». In X. Artiagoitia, P. Goenaga eta J. A. Lakarra (arg.), *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf de Rijk*. ASJUko Gehigarriak 44. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia, 511-524.
- Pesetsky, D., 1995, *Zero-Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Preminger, O., 2009, «Breaking Agreements», *LI-n agertzekoa*.

- Reinhart, T. eta E. Reuland, 1993, «Reflexivity», *LI* 24: 657-720.
- Reuland, E., 2001, «Primitives of Binding», *LI* 32: 439-492.
- Rizzi, L., 1982, *Issues in Italian Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Rochette, A., 1988, *Semantic and syntactic aspects of Romance sentential complementation*.
Doktorego tesia, MIT.
- Sagarzazu, T., 2005, *Hondarribiko eta Irungo Euskara*. Irun, Alberdania.
- San Martin, I., 2002, *On subordination and the distribution of PRO*. Doktorego tesia, University of Maryland.
- Stowell, T., 1981, *Origins of Phrase Structure*. Doktorego tesia, MIT.
- Wurmbrandt, S., 2001, *Infinitives*. New York: Mouton de Gruyter.
- , 2005, «Verb clusters, verb raising and restructuring» In M. Everaert eta H. van Riemsdijk (arg.), *The Blackwell Companion to Syntax*. Oxford: Blackwell, 227-341.